

Tulajdonképpen a magyar közoktatásnak mindenképpen nagyon egészségtelen helyzete volt az, amit a Horthy-rendszer örökül hagyott 1945 után, és főleg 1948 után, teljesen függetlenül, hogy itt 1945 után milyen rendszer jött létre. Még egy tiszta polgári demokráciának is rengeteget kellett volna itt változtatni.

(Itt egy hosszú rész következik az 1930-as évek oktatáspolitikájáról)

Az elitizmusnak (NÉKOSZ) persze két oldala van. Az egyik, hogy persze nem törekedtek a végtelen számokra, és az egész egyetemi ifjúságot még a Kardos sem akarta bezsúfolni a NÉKOSZ-ba. Másrészt természetesen egy olyan elgondoláshoz is kapcsolódott, hogy miután ez egy népi elit, ennek az elitnek a résztvevői még ha nem is formálisan, mint pl. egy pártfőiskolai végzettség, de bizonyos értelemben egy előzetes biztatást kaptak arra, hogy a pályájukat nem mint helyettes középiskolai tanárok fogják elkezdni. Szó szerint emlékszem arra, hogy Benedek Árpád, aki azt hiszem ma a József Attila Színház főrendezője azt mondta egyszer egy a NÉKOSZ-ban megtartott kulturális vezetőképző tanfolyamon, amelyet T vezettet, hogy vegyétek tudomásul, ha ti elvégzitek az egyetemet, legkevesebb miniszteri tanácsosok lesznek belőletek. Persze a NÉKOSZ-ban is különböző kollégiumok voltak, a Győrffy Kollégium, az u.n. szent elit, vagy a Petőfi Kollégium. De az természetes volt, hogy ha egy Petőfi kollégista elvégzi az egyetemet, az megbízást kap a pártközponttól vagy esetleg a Parasztpárt központjától. De hogy ő nem fog beadni egy kérvényt, az biztos. Az esetek nagy részében persze ez így is történt.

Emlékezetem szerint a szakérettségi időben összeért a NÉKOSZ-val, sőt a NÉKOSZ-nak is volt egy ilyen kollégiuma, a Zalka Máté Kollégium. Ennek már a neve is világosan jelezte a számunkra, hogy itt valami egész másról van szó, mert volt a népfront-politikának egy olyan maradványa, hogy népi kollégiumokat nem neveztek el ilyesmiről. Ez tehát mutatta, hogy másról van szó, ez nem Szabó Dezső Kollégium, hanem akármilyen más. És hát ki is lógott ez a kollégium a többi közül abból s szempontból is, hogy a srácoknak egyrészt alacsonyabb műveltségi színvonala volt, másrészt viszont volt egy bizonyos munkásöntudatuk.

A NÉKOSZ-ban vagy műveltségi plusszal, vagy energiatöbblettel kellett rendelkeznie annak, aki azt végig akarta csinálni. Szakérettségisnek viszont mindenki elmehetett, aki úgy találta, hogy ez egy érdekes dolog; aki úgy érezte, hogy korábban rossz szakmát választott, vagy aki úgy látta, hogy nem találja meg a helyét a munkahelyén; és akik vállalták ezért az átmeneti életszínvonal-csökkenést. És persze köztük ott voltak azok is, akik ha nem lett volna szakérettségi, akkor is keresztülvergődtek volna az iskolákon valahogy, mert akarták. De ha már jött a szakérettségi, bolondok lettek volna nem megragadni az alkalmat. Annál is inkább, mert úgy gondolom, hogy a szakérettségi egy kicsit automatikus egyetemi felvételt is jelentett, egy olyan időszakban, amikor a felvételi vizsga egyre bonyolultabbá vált, és nagy szűrőzés folyt származási és egyéb ügyekben.

A diákok részéről különböző elképzelések voltak, valóságosak és hamisak. Volt olyan becsületes elképzelés nagyon sokszor, hogy jön az a következő nemzedék és akkor ezek az ideiglenes megoldások (pl. munkásigazgatók) megszűnnek. Így az érvényesülés komoly útjának a tanulás látszott.

Kik voltak a Lenin Intézetben? Ez szociológiai szempontból nagyon érdekes hely volt, mert több, jól kivehető csoport volt itt. Voltak itt káderek,

vagy a háború és egyéb okok miatt hátrányba került, főleg zsidó fiatalok, és volt egy elitebb fiatal munkáscsoport.

Így a Lenin Intézetben megtalálható volt a NÉKOSZ egy nem is jelentéktelen darabkája. Ebben a csoportban tipikus módon az elit folytatódott egy új elitben. A másik társaság, számszerűen a legnagyobb, a szakérettségisek voltak. Őket összetoborozták, főleg Tatabányáról, másodsorban más bányavidékekről, harmadsorban különböző üzemekből. Kiemelték őket, elvégeztették velük a szakérettségit és bedugták őket az egyetemre. Biztos, hogy szervezett toborzás volt, és az is biztos, hogy ezt nem a közoktatásügyi, hanem pártvonalon végezték. Az egyetemet követően is a pártapparátus, vagy esetleg az ifjúsági szervezet apparátusa helyezte el őket. De ők is bizonyos értelemben elit csoportok voltak a maguk bányász vagy munkás környezetükből, de persze nem műveltségüket tekintve.

Egy harmadik csoport olyan srácokból állt, akik mindig vannak, akiknek volt nyelvérzékük, s számukra az érvényesülés legegyszerűbb módja, ha valamilyen nyelvszakra beiratkoztak. Voltak aztán egyéb alcsoportok is: Szovjetunióból hazatért magyar emigránsok egyetemista korú gyerekei, akik nagy könnyedséggel vették a nyelvi órákat; Jugoszláviából, a Kominform határozatot követően kitelepített, orosz állampolgárok gyerekei; egy mobil kispolgárréteg gyerekeinek a csoportja.

A származási összetétel szerint én úgy gondolom, hogy a Lenin Intézetben megvolt munkás többség, főleg hogyha a parasztszármazásúakat is odaszámítjuk, akik persze kevesen voltak, de azért voltak.

De csoportosulás akkor nem volt, s ezt elősegítette, hogy ez akkor politikailag egy erőteljesen homogén társaság volt. Éppen a mozgalmár jellegből kifolyólag a Leninben ebből a szempontból akkor egészségesebb volt a hangulat, mint az ELTE-en. Mert az ELTE-re bekerültek munkásgyerekek akiknek egy része elkezdett demagóg hangokat megütni, és akkor a "rohadt polgárok" beijedtek, meg persze a tanárok is. A Leninben viszont egyrészt szovjet tanárok voltak, másrészt viszont a nem munkás vagy munkás-paraszt származású hallgatók is párttagok voltak, s így nem lehetett bizonyos kereteket átlépni.

A Lenin Intézetből kikerültek sorsa egyébként nagyjából összhangban volt az eredeti célkitűzésekkel. Akik ott végeztek, azokból vagy orosz nyelvtanár lett, ami nem nagy karrier, de hát azonos az eredeti célkitűzésekkel, vagy valamilyen funkcionárius, vagy esetleg irodalmár, tudományos kutató. A lecsúszás inkább úgy jelentkezett, hogy akik a marxizmus szakosok közül vagy nem állta meg a helyét szellemileg, vagy a másik oldalra került 1956-ban, azok elmentek alacsony szintű orosz tanárnak. De nagyon kevés olyan esetet tudok, aki visszament volna fizikai munkásnak. Ha volt ilyen, az is azért lehetett, mert 1956-ban a másik oldalra állt. Így nem maradhatott pl. marxista oktató az egyetemen, a képzettsége pedig másra nem volt jó